

Szilágyi Éva Andrea

Dr. Andrassy Ernő Történelmi és Néprajzi Városi Múzeum – Érmihályfalva

„Valahányszor beköltöztem egy lakásba, mindig arra voltam kíváncsi kik laktak ott előttem? És igyekeztem megtudni: ki és mikor építette azt a házat? Még fokozottabban érdekelhet bennünket az a kérdés: mióta laknak a mi falunkban emberek, és kik lehetnek az első települők és kik az azután jövő különféle népek, nemzetek?”¹

Dr. Andrassy Ernő

Érmihályfalva első múzeumát a lelkes régiségkedvelő orvos, dr. Andrassy Ernő² nyitotta meg 1952. október 19-én. Gyűjteményét 3354 régiség (régészeti, helytörténeti és néprajzi tárgy), illetve 1456 darab régi pénz alkotta, látogatói száma pedig 1957-re elérte a 3500-at. Munkáját dr. Jakab Ernő ügyvéd, Szász Ferenc tanító, Oláh Nándor fogászati laboráns és dr. Cozac Lajos segítette. A restaurálásoktól kezdve, a szemléltető eszközök elkészítésén keresztül a múzeum népszerűsítéséig, állandó, önzetlen segítséget nyújtottak Andrassy-nak. Az 1930-as évek végétől az 1950-es évek közepéig számos ásatást végzett Érmihályfalván és a környékbeli településeken.³ A felmerülő kiadásokat gyakran a helyi bankigazgatók támogatásával, sok esetben viszont saját költségén oldotta meg.

A vidéki kis múzeum híre egyre szélesebb körökben terjedt el. Számos látogatója érkezett külföldről, megcsodálni vagy éppen tanulmányozni a ritkaságszámba menő gyűjteményt. A helyi lakosok is gyakori látogatói voltak, sokan személyesen is hozzájárultak a régiségek számának gyarapításához. Több olyan esetről is tudunk, hogy az emberek a mezőgazdasági munkák során, vagy házépítés alkalmával, az alapok ásásakor előkerült tárgyakat elvitték a doktor úrnak, aki nagy örömmel fogadta azokat, és gyakran fizetségként fogadta el orvosi szolgálatai fejében. A település diákjai és a kíváncsiskodó emberek több ásatásán is segédkeztek. A korabeli sajtó számos cikket közölt a megnyitóról, a gyűjtemény gyarapodásáról, dr. Andrassy értékmentő tevékenységéről és általában a nem mindennapi jelenségről, mely a kis községet az egyszerű érdeklődők és a szakemberek számára is fontos látogatási célponttá tette.

¹ Andrassy 1934. 20.

² Dr. Andrassy Ernő (1894–1968) életéről és munkásságáról az utóbbi 10 évben több írás is megjelent. A legátfogóbb mű mind közül a doktor úr unokájának, Ottományi Katalinnak 2023-ban, a Martin Opitz Kiadónál megjelent *Volt egyszer egy múzeum. „Az Érmellék Történelmi Múzeuma – Dr. Andrassy – Érmihályfalva”* című kötete. Ebben nem csupán a családban fennmaradt emlékeket közli a szerző – aki maga is régész – hanem tudományos igényességgel ismerteti nagyapjának régészeti és a kultúra több szegmensét is érintő munkásságát.

³ Nevéhez kötődik a bronzkori Ottományi-kultúra felfedezése, mely a régészeti köztudatba Roska Márton régészprofesszor és Ion Nestor román régész révén került be. A névadó település az Ér bal partján fekvő Ottomány. A kora bronzkor végén, középső bronzkor idején virágzó, háromfázisú tellkultúra Kelet-Magyarországon és Nyugat-Romániában lelhető fel. Központja a Körös, Berettyó és Ér folyók völgyei, melyek folyamatosan lakottak voltak az adott időszakban.

1. kép. Dr. Andrásy Ernő, Érmihályfalva első múzeumalapítója.

A Fáklya 1956. június 10-i számában Dávid József a következő elismerő leírást publikálta a lap olvasóinak:

„Érmihályfalva főutcája egyik földszintes házának bejáratánál szürke táblácskán ez olvasható: »Dr. Andrásy régészeti múzeum«. Alatta egy kisebb tábla: »Dr. Andrásy Ernő orvos«. Különösen az előbbi kelt érdeklődést a járókelőkben. Szokatlan, hogy egy községben múzeum legyen. Még nagyobb városokban is ritkaság. Már pedig ez múzeum, és nem is akármilyen. Régészeti múzeum. Alapítója, dr. Andrásy Ernő, ásatások útján letünt századok emlékeit tanulmányozza, főleg az ember fejlődése, foglalkozása, életkörülményei megismerése szempontjából.”⁴

⁴ Dávid 1953. 2.

Andrassy doktor gyűjteményét a magyarországi 1956-os forradalmat követő romániai megtorlások során, 1957 tavaszán bekövetkezett letartóztatása után elkobozták, teljes vagyonával együtt. A település újabb múzeumának megnyitására kerek 50 évet kellett várni.

*

2. kép. A múzeum épülete 2023 telén.

Érmihályfalva jelenlegi múzeuma 2007. május 18-án nyílt meg. Nevét a város híres személyiségéről, a település első múzeumának létrehozójáról, Andrassy Ernőről kapta. Az ünnepélyes megnyitóra a városnapokon (Nyíló Akác Napok) került sor. A Dr. Andrassy Ernő Történelmi és Néprajzi Városi Múzeum létrehozásával az akkori városvezetőség egy olyan intézményt indított útjára, melynek feladata azóta is a régészeti, helytörténeti és néprajzi emlékek összegyűjtése, megőrzése és bemutatása a látogatók számára.

A múzeumnak egy 19. század végén épített, a vidékre jellemző, öthelyiséges, tornácos, külső búbos kemencével és egy nagyobb udvarral rendelkező épület ad helyet. Az udvaron jelenleg egy kisebb pecsétestégla-gyűjtemény tekinthető meg, illetve néhány háztartási és gazdasági eszköz, de az elmúlt években szolgált már hagyományőrző programok, régiségvásár és kertmozi helyszínül is.

3. kép. A Pusztai Farkasok újászbemutatója.

Az épületbe belépve, az egykori pítvar helyén, a múzeum névadója – dr. Andrásy Ernő – emlékére berendezett kiállítás fogadja a látogatókat. Az iskolai tanulmányaihoz és orvosi pályafutásához kapcsolódó iratok mellett megtekinthető néhány füzet a saját szerzésű dalaival, illetve az általa írt *Dalol a falu* című szindarab kézírata és díszletterve is. Az I. világháború és a spanyolnátha idején készült fényképek nem csupán dr. Andrásy orvosi pályafutását hivatottak dokumentálni, de betekintést nyerhetünk általuk a korabeli egészségügy helyzetébe is. Édesapja, id. Andrásy Ernő, és anyai nagyapja, Hetényi Kovács János életéhez és munkásságához köthető dokumentumok is helyet kaptak a kiállításban. E két személy volt ugyanis a legnagyobb hatással az ifjú Andrásy pályaválasztására és régiséggyűjtő szenvedélyének kialakulására. Kovács János⁵ élete utolsó éveit Szalacson töltötte, ahol a család akkoriban élt, így az ifjú Andrásynak volt alkalmja megismerkedni a régiségek és az élővilág jelentőségével, illetve elsajátítani a különféle állatok és madártojások preparálásának módozatait. Érdemes megjegyezni, hogy apai nagyapja, akit már nem ismerhetett, szintén múzeumalapító volt. Ő az Erdélyi Múzeum létrehozásában vett részt. Andrásy egykori régészeti gyűjteményének egy része is szerepel a kiállításban, a Körösvidéki Múzeum jóvoltából.⁶ A kiállított tárgyak között találunk különböző korszakokból származó kerámiaedényeket, kőbaltákat és agancskapákat, illetve egy igazi ritkaságot is, egy középkori, csontból faragott amulettet. A számos fotó, melyek dr. Andrásy ásatási naplójában és a család tulajdonában maradtak fenn, betekintést nyújtanak e lelkes régiséggyűjtő értékmentő munkájába, illetve színesen szemléltetik a település és környéke régészeti leleteinek változatosságát. Szintén itt kapott helyet, egy külön vitrinben, az egykori ipartestület 1912-ben – fennállásának 25. évfordulójára – készített díszzászlaja, mely az 1950-es években már dr. Andrásy múzeumi gyűjteményének egyik igen becses darabja volt.

⁵ Kovács János (1816–1906) ifjúkorában Tisza Domokos magántanára volt Geszten, ahol szoros barátságra tett szert a szintén ott tanítóskodó Arany Jánossal. Barátságuk bizonyítékai, néhány levél másolata, megtekinthető a múzeumban is. 1856-tól a Debreceni Református Kollégium Főgimnáziumának természetrajz szakos oktatója, majd igazgatója lett, illetve a kollégium múzeumának őre. Életről bővebben: Szilágyi 2021.

⁶ 1957-es letartóztatása után gyűjteményének egy része a nagyváradí Körösvidéki Múzeumba került. A régészeti leletek mellett a család festménygyűjteménye és antik bútorai is mai napig a megyei múzeumot gazdagítják. Az értékesebb, különböző korszakokból származó aranyozott, ezüst és drágakövekkel kirakott dísz- és használati tárgyak a Bukaresti Nemzeti Múzeumban lettek elhelyezve, míg az egykori numizmatikai gyűjtemény a Román Nemzeti Bank tulajdonába került.

Innen jobbra, az egykori tisztaszobába nyílik a régészeti terem. Itt az utóbbi 10-15 évben – véletlenszerűen – talált leletek segítenek a látogatóknak megismerni a település írott története előtti korszakok lakosságának anyagi kultúráját. A nagyméretű fali vitrinek kronologikus sorrendben tartalmazzák a különböző történelmi korszakok fennmaradt emlékeit. A legrégebbi lelet a paleolitikum (pattintott kőkorszak) idejéből fennmaradt csepp alakú marokkó (szakóca), melyet univerzális vágóeszközként használtak. A legdíszesebb eszközök a bronzkor idején virágzó Ottományi-kultúra néven ismertté vált népesség kerámiaművességéhez tartoznak. Jellemző darabjai a kis füles csészék, dudorokkal és spirális díszítéssel. A régészeti tárgyak sorában érdekességnek számít a Lucius Verus római császár által veretett ezüst dénár és a III. András magyar király uralkodásának idejéből származó friesachi dénár. A múzeum egyik legnagyobb látványosságának számító emberi csontváz is itt található, mely főleg a fiatalok körében örvend nagy népszerűségnek.

A harmadik terem⁷ jelenleg Érmihályfalva – írásos dokumentummal bizonyítható – fennállásának 750. évfordulójára készült roll-up kiállításnak ad helyet. A tablókon a település hét és fél évszázados történetének legmeghatározóbb eseményei, valamint az azokhoz kapcsolódó dokumentumok és képek szerepelnek. E kiállítás végig vezeti a látogatókat a kis Mihály nevű pusztától Nagymihály vámszedési jogának elnyerésén át Érmihályfalva 1989-es várossá válásáig.

A két utolsó terem a néprajzi kiállításnak nyújt teret, bemutatva néhány mesterség (kovács, cipész) eszközeit, valamint egy 20. századi konyha használati tárgyait. Az 1900-as évekből fennmaradt, kiállított eszközök révén a fiatalabb generációk betekintést nyerhetnek nagy- és dédszüleik használati tárgyainak világába, az idősebbek pedig nosztalgizhatnak gyermek- és fiatalkoruk meghatározó eszközeit szemlélve.

A múzeum fennállása óta egy muzeológussal működik, fenntartója a helyi önkormányzat. A gyűjtemény jelentős részét a helyi lakosok által adományozott tárgyak, leletek alkotják. Tevékenységeinket tekintve, a lehetőségekhez mérten, igyekszünk minél több téren hozzájárulni közös múltunk emlékeinek ápolásához és továbbadásához, előadások tartása, ismeretterjesztő és tudományos publikációk megjelentetése, valamint múzeumpedagógiai foglalkozások szervezése révén is. Az alábbiakban az elmúlt tíz év folyamán megvalósult, nagyobb érdeklődésre szert tevő tevékenységeink ismertetése következik.

Időszaki kiállításaink között szerepeltek az elmúlt évek folyamán a helyi iskolák diákjainak kézimunkái, hagyományőrző egyesületek viseletei és eszközei, helyi gyűjtők könyvei, képeslapjai, bélyegei, szalvétái, porcellán babái, borotvakései, kőzetek és numizmatikai ritkaságok. A Nagy Háborúra emlékezve, 2014-ben adatgyűjtést és kiállítást szerveztünk, melyben bemutattuk a helyi katonák háborús tevékenységét és az itthon maradottak mindennapjait. 2015-ben a nagyváradi Kecse család I. világháborús gyűjteményének biztosítottunk helyszínt. Felkutattuk, összeírtuk és dokumentáltuk a városban található háborús emlékműveket és sírokat. 2018–2019-ben Millisits Máté művészettörténész kiállításait láthattuk vendégül: 2018 novemberében a Hunyadiak dicső kora, 2019 márciusában a 48-as hőseink, 2019 szeptemberében pedig a Bibliás Rákócziak – Őrálló erdélyi fejedelmek címet viselő roll-up kiállításokat és az azokat kísérő mű-

⁷ Időszaki kiállítóterem.

tárgyakat tekinthették meg az érmihályfalviak és az ide látogatók. A 2020-ban kitört Covid-19 világjárvány, majd az ukrajnai háború okozta gazdasági visszaesés jelentősen befolyásolta a múzeum lehetőségeit. Így az utóbbi négy évben állandó kiállításaink megújítására vagy bővítésére nem került sor, és vendégkiállításokat sem fogadhattunk.

4. kép. A 48-as hőseink című kiállítás látogatói.

2016-ban várostörténeti monográfiát adtunk ki, *Emlékiül, hogy emlékezz!* Érmihályfalva város monográfiája címmel, 2018-ban megjelent *Érmihályfalva vásártörténete* című kötetünk, a következő évben pedig az elmúlt 100 éve jeles személyiségeit bemutató kiadványunk, a *100 év – 100 személy. Érmihályfalva jeles személyiségei a 20. századból.* 2023 szeptemberében került sor Ottományi Katalin *Volt egyszer egy múzeum* című könyvének bemutatójára, egy tartalmas előadással egybekötve, melyből nem csupán a múzeumalapító Andrassy Ernő tudományos tevékenységét ismerhettük meg, de mélyebb betekintést nyerhettünk a családi kapcsolataiba és magánemberi mindennapjaiba is.

5. kép. Ottományi Katalin könyvbemutatója.

Immár tíz éve a helyi általános iskolával együttműködve szervezünk történelmi vetélkedőt, minden év márciusában, az 1848–1849-es forradalomra és szabadságharcra emlékezve. A 2024 óta a *Bernáth Gedeon történelmi vetélkedő* nevet viselő versenyen a VI. és VII. évfolyamos diákokból álló, háromfős csapatok nem csupán az országos, de a helyi eseményekre és személyiségekre is figyelmet fordítanak felkészülésük idején.

6. kép. A Bernáth Gedeon történelmi vetélkedő résztvevői 2024-ben.

⁸ Bernáth Gedeon (1804–1878) a Bernáthfalvi Bernáth család érmihályfalvi ágának egyik jeles személyisége. A szabadságharc idején honvéd ezredes.

A Máté Imre Városi Könyvtárral együttműködve előadássorozatot szerveztünk 2022 novembere és 2023 januárja között, *A magyarok története az űsbazáától az I. világháborúig* címmel, melynek keretében 9 alkalomra felosztva került bemutatásra történelmünk, kiemelve azokat a fontosabb eseményeket, melyek napjainkban is meghatározói magyarságtudatunknak. Ezt követően *Nők – A magyar történelem, irodalom és művészetek kiemelkedő és feledésbe merült alakjai* címmel beszéltünk azokról a nőkről, akik bátorságukkal és tudásukkal tették magukat ismertté, vagy múzsaként járultak hozzá a magyar irodalom és művészetek kiemelkedő alkotásainak megszületéséhez.

2019 óta múzeumunk fogadja az iskolai közösségi szolgálatot végző tanulókat, lehetőséget biztosítva számukra megismerni a múzeum gyűjteményét, mindennapi tevékenységét, illetve Érmihályfalva múltját és jelenét. Ugyanakkor folyamatosan várjuk az önkénteseket is, akik múzeumpedagógiai foglalkozásaink, helytörténeti és néprajzi adatgyűjtések, illetve a temetők felmérése során nyújtanak nagy segítséget.

Ez év szeptemberében, a múzeum történetében először, kültéri mozit szerveztünk a múzeum kertjében. Ez az esemény nem csupán az ifjúságot vonzotta be, hanem jelentős számban vettek részt közép- és időskorúak is. Reméljük, hogy a következő év nyarán sor kerül ennek folytatására is.

A múzeum hétköznap 8–16 óra között, hétvégén pedig előzetes bejelentkezés alapján látogatható. Szeretettel várunk minden érdeklődőt!

Elérhetőségek:

Cím: **415700 Érmihályfalva, Kazinczy Ferenc u. 4.**

Mobilszám: **+40-740-271-415**

E-mail: *muzeum.andrassyerno@yahoo.ro*

7. kép. Kertmozi a múzeum udvarán.

Szakirodalom

- Andrássy 1934. Nagykászoni dr. Andrássy Ernő: Valea lui Mihai – Érmihályfalva őstörténelme. In: Almanahul comunei Valea lui Mihai – Érmihályfalvai Évkönyv. Szerk.: Rosenblüth Sándor. Carei–Nagykároly, 1934.
- Dávid 1953. Dávid József: Látogatás az érmihályfalvi múzeumban. Fáklya, 8. évf. (1953), 132. sz., 1953. június 10. 2.
- Ottományi 2023. Ottományi Katalin: Volt egyszer egy múzeum. „Az Érmellék Történelmi Múzeuma – Dr. Andrássy – Érmihályfalva”. Bp., 2023.
- Szilágyi 2021. Szilágyi Éva Andrea: Hetényi Kovács János élete és munkássága. In: „A múltat tiszteld a jelenben...” Személyiségek, események a partiumi és bánási magyarság életéből. (Partiumi Füzetek 91.) Szerk.: Dukrét Géza. Nagyvárad, (2021). 121–136.